

EK – 2

ONBEŞİNCİ YILDA SANAYİ

İKİ GAZETENİN EKİNDE SANAYİİ:

**THE TIMES TURKISH NUMBER
9 AĞUSTOS 1938**

ULUS GAZETESİ 29 EKİM 1938

**1938 YILINDA TÜRK SANAYİİ VE
MADENCİLİĞİMİZ**

**SÜMERBANK – ETİBANK
BİRİNCİ BŞ YILLIK SANAYİ PLANI**

4 SENELİK 3 NUMARALI PLAN

GELİŞMEKTE OLAN TÜRK SANAYİİ

THE TIMES

TURKISH NUMBER KAPAK

EK – 2

1938 YILINDA İKİ GAZETE ÖZEL EKİNDE SANAYİ VE MADENCİLİK

9 AĞUSTOS 1938 THE TIMES TURKISH NUMBER'IN ÇEVİRİSİ
29 EKİM 1938 ULUS GAZETESİ 15 İNCİ YIL ÖZEL EKİ

A – 9 AĞUSTOS 1938 THE TIMES TURKISH NUMBER
(27 AĞUSTOS 1938 ULUS GAZETESİ ÖZEL EKİ ¹)

ENDÜSTRİYEL TEŞEBBÜSLER

Yeni İnkişafları

Mustafa Kemal'e ve arkadaşlarına gelinceye kadar inkılâp – öncesi Türkiye'si dünya ticaret erbabı için gayet müsait bir avlanma sahası idi.

Memleketlerini istilâdan kurtarır kurtarmaz Kemalistler, manen ve maddeten müstakil, Türkler için bir Türkiye kurmak işine giriştiler.

Her şeyden önce Anadolu'da askerlerin çabuk hareketine müsait yollar açmak ve yurdun bir başını öteki başına bağlamak lâzımdı. Bu sebeple bir demiryolu ağı örmek üzere çalışılmaya başlandı. Askerlerin ve onların levazımının nakli meselesi hem bir milletin kendi kendine yetmesi, hem de milli müdafaa bakımından ehemmiyetli şeylerdi.

Kumaş, demir, çelik, top ve cephane gibi şeylerin de bir memleketin içinde bulunması lâzımdı. Mevcut olan birkaç fabrika da köhneleşmişti. **Bir takım usta işçiler Yunanistan'a nakledilmişlerdi; endüstriyi sermayelendirecek servet sahipleri de bulunmuyordu.**

Fabrikalar İnşası

Endüstrideki ilk inkişaflar pek parlak değildi. Mamafih 1923 ile 1933 arasında devlet, sırtında büyük demiryolu inşası yükleri olduğu halde memleketin endüstri sahasındaki faaliyetine ciddiyetle karışmış, bir taraftan da dışarıdan getirilen makineler, ham maddeler resimden istisna edildiği, fabrika vergileri de tecil olduğu için hususi sermayedarlar da fabrika yapmak hususunda teşvik edilerek takdire şayan faaliyete giriştiler.

On sene içinde hükümet yeni askeri fabrikalar kurup bunları teçhiz ettiği gibi eskiden mevcut olanları da yeniden teşkilâtlandırdı. Yeniden şeker sanayi vücade getirdi, içki, tütün ve kibrit endüstrisini inhisarı altına aldı. Askeri fabrikalar arasında bulunan Kayseri Tayyare fabrikası bugün 1000 amele çalıştırmakta yalnız motörlerini, aletlerini ve ham maddelerini dışardan getirmek üzere hem harp, hem endüstri işlerinde kullanılabilecek modern tip tayyareler yapmaktadır. Hükümetin kendilerinden Türkiye'nin ihtiyacına uygun tiplerin lisansını aldığı ecnebi şirketlerin mütehasısları ilk tipin inşası müddetince Türkiye'de kalmakta, ondan sonra işi Türklerin eline devretmektedirler.

¹ 18 günde tam çeviri

THE TIMES

TURKISH NUMBER TÜRKÇE KAPAK

Bugün Alpullu, Uşak, Eskişehir ve Turhal'da bulunan dört şeker fabrikası tam istihsal yaptıkları takdirde Türkiye'nin şeker ihtiyacını karşılayabilir.

Aynı müddet zarfında milli sanayi teşvik eden kanundan faydalanan hususi fabrikaların sayısı da 342'den 1937'ye çıktığı gibi bunlara yatırılan sermaye 1933'de 62 953 893 liraya baliğ olmuştur. Bu sermaye şöyle taksim olunuyordu:

	Lira
Zirai ve balıkçılık endüstrisi	21 805 511
Dokumacılık endüstrisi	8 657 533
Kereste ve selüloz endüstrisi	5 524 607
Madencilik endüstrisi	1 746 661
Kimya endüstrisi	2 857 661
Kâğıt endüstrisi	2 067 681
İnşaat endüstrisi	2 492 772
Taktir endüstrisi	9 790 385
İmtizaç etmiş endüstriler	4 848 367
Müteferrik endüstriler	+ 52 745
Yekûn	62 953 893

Bu terakkiler dikkate şayan olmakla beraber memleketin bütün ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak bulunuyor, yeni endüstriler vücutte getirmek için yeni sermayelere lüzum olduğu görülmüyordu. Bu vaziyet karşısında hükümet, ya, inkılâptan önce baş vurulan çareye baş vurmamak, ya ecnebi sermayesini bu kabil işleri yapmaya çağırarak, yahut da kendisi doğrudan doğruya geniş mikyasta endüstri faaliyetine girişmek mecburiyetinde bulunuyordu.

İkinci yol tercih edildiği takdirde bir takım yabancı mütehassıslar istihdamı lâzım gelecekti: Fakat bunlar, Türklerin nezaret ve kontrolü altında bulunacakları için vücutları, yeni Türkiye liderlerinin büyük bir kıskançlıkla muhafaza ettikleri ekonomik istiklâl dokunmayacaktı.

Hükümetin ikinci yolu tercih etmiş olmasına hiç de hayret edilmez. Bunun akibetinde de şimdi tamamlanmak üzere olan birinci beş yıllık plân (1934 – 39) çıkarıldı.

Dokuma ve Çelik

İlk önce bu plânın tatbiki için konulan sermaye 44 000 000 Türk lirası idi. İş Bankası tarafından konulan yüzde beşinden maadasi Sümerbank tarafından konulacaktı. Sonradan miktarı 64 000 000 liraya çıkarılan bu sermaye şöyle taksim edilmişti.

	Lira
Pamuk (Kayseri, Ereğli, Nazilli ve Malatya'da 4 fabrika)	18 538 000
Kendir (Kastamonu)	1 700 000
Merinos (Bursa)	6 000 000
Demir ve Çelik (Karabük)	23 000 000
Bakır (Ergani)	550 000
Selüloz ve kâğıt (İzmit)	6 000 000
Suni ipek (Gemlik)	490 000
Gülyağı (Isparta)	500 000
Sömikok (Zonguldak)	1 500 000
Cam ve şişe (Paşabahçe)	1 250 000
Çini (Kütahya)	800 000

TÜRKÇE BİRİNCİ

SAYFA

Kimya (asit sülfirik, süperfosfat, sud kostik ve klorin)	2 360 000
Türk mühendislerinin dışarıda tahsili masrafı	500 000

Yukarıdaki rakamlardan görüleceği veçhile bu işlere yatırılmış olan sermayenin üçte ikisini dokuma endüstrisi ile demir ve çelik endüstrisi almaktadır. İkisi Rus mütehasısları, ikisi de Almanlar tarafından vücuda getirilmiş olan dört dokuma fabrikası, tam istihsal yaptıkları takdirde Türkiye'nin bez, basma, dokuma ihtiyacının beşte dördünü temin edebileceklerdir.

Gelecek sene Karabük'te tamamlanacak olan demir ve çelik fabrikası, H. A. Brassert ve ortakları İngiliz şirketi tarafından yapılmaktadır. Bu fabrika senede 150 000 ton mal çıkaracaktır. **Bu fabrika İngilizler için bilhassa ehemmiyetlidir. Çünkü bu, iki millet arasındaki inkişafı ve silâhlanmaya harcamak üzere son zamanlarda verilen kredi üzerine bir kat daha ilerleyen ekonomik münasebetlerin düzelmiş olduğuna işaret etmiştir.** Bu demir, çelik fabrikasının tamamlanmasından sonra bir lokomotif ve vagon fabrikası yapılacağı umulmaktadır.

Doğrudan doğruya devlet ekonomi plânına göre yapılmamış, fakat cumhuriyet devrinde terakki ve inkişaf göstermiş olan diğer endüstriler de ipek, deri ve çimento fabrikalarıdır. Bugün Türkiye'nin deri ihtiyacının mühim bir kısmı memleket dahilinde tatmin edildiği gibi istihsal edilen çimento memleket ihtiyacından da fazladır.

Birinci beş yıllık plânın kayda şayan olan neticeleri şunlardır.

- 1- Kükürt ve bakır müstesna olmak üzere, bu plâna dahil bütün endüstriler memleket ihtiyacını tatmin edecektir.
- 2- Bunlar, içlerinden öteki endüstrilerin başka ticaretlerin çıkıp inkişaf edebileceği ana endüstrilerdir.
- 3- Bunlar, memleket dahilinde bulunabilen ham maddelere göre vücuda getirilmiştir. Bir kelime ile, Türkiye, dışarı aleme iktisadi bir tabiiyet mecburiyetinde kalıp istiklâlini zedelemeksizin kendi kaynaklarından istifadeye muvaffak olmuştur. ²

İkinci beş yıllık plân ³

İkinci beş yıllık endüstri plânında en fazla elektrik ve kimya endüstrilerine ehemmiyet verilecektir. Ayrıca Türkiye'deki madenlerin inkişafı için senenin sonunda üç yıllık bir plân vücuda getirilmiştir. Bu plân, kömür, krom ve bakır hakkındadır ve bu hususta İngiliz mütehasıslarının da fikri alınmıştır.

Esasta çok lüzumlu ve faydalı olan bu endüstriler inkişaf edip giderken, Türkiye'nin en eski meşhur endüstrisi olan halıcılık da inhitat etmiştir.

1922'de Rumlar Anadolu'dan çıkarıldığı zaman bir çok iyi örücüler ⁴ kaybolmuştu. Bu yüzden her ne kadar daha iyi örgüler yapılamadı ise de endüstri yeniden organize edilmiş, 1923 ile

² İngiliz gerçeği yakalamış. Türkiye, 1934 – 1939 yılları arasında gerçekleştirdiği büyük ölçekli sanayi yatırımları ile İkinci Dünya Savaşı boyunca mübrem ihtiyaçlarını yurtiçinden, kendi fabrikalarından, karşılayabilmiştir.

³ 4 Senelik 3 Numaralı planı kastediyor. Plan henüz ilan edilmediği için İkinci Beş Yıllık Plan, deyimini kullanıyor.

⁴ Halı “dokumak” yerine “örmek” sözcüğünü kullanmış çevirmen.

AKŞAM GAZETESİ

10 AĞUSTOS 1938

1930 arasında gelişmiş, sade İzmir'den Türkiye'nin ihraç ettiği halı miktarı senede 10 – 12 milyon Türk lirasına yükselmiştir.

1931 senesindeki ekonomik buhran yüzünden halı fiyatları da düşmüştür. Bugün halı fiyatları 1928 – 1929'dakinin yirmide biri kadardır. Bir taraftan Amerika'da, Kanada'da ve Avrupa'daki tarife tahdidleri, bir taraftan sterlinin⁵ kıymetten düşürülmesi, İngiltere'de halıların tercihan imparatorluk dahilinden ithalini istihdaf eden bir tarife yapılması rayiç paraları çok düşük memleketlerin rekabeti, daha sonra makine ile Türk halısı taklidi olarak yapılan halıların çok ucuz satılması yüzünden bu endüstrinin büyük bir istikbali olmayacağına benzer.

Halıcılık endüstrisi yavaş yavaş gerilerken eski Türk endüstrilerinden olan balıkçılık cumhuriyet devrinde inkişaf göstermiştir. Bu iş, bir İngiliz mütehasşısının idaresi altında teşkilatlandırılmış ve balıkçılık endüstrisi birçok tetkiklere girişmiştir. Türk sularında fazla bulunan ve kurutulmaya, tuzlanmaya elverişli olan başlıca balıklar Sardalya, Uskumru, Hamsi ve Ton balığıdır ki bunlardan 1936 senesinde on altı ton ihraç edilmiştir. Karadeniz sahillerinde dört fabrika yapılması ve havyarla Yunus balığı yağı çıkarılması, bu endüstrinin ileride ziyadesiyle inkişaf edeceğini vaat etmektedir.

Türk hükümeti, devlet teşebbüslerinde rekabet bulunmadığı ve yüksek koruyucu tarifelerle fazla adam istihdamı yüzünden istihsal fiyatının yükseğe mal olduğunun farkındadır. Fakat maarifin ilerlemesi ve ziraat organize edilmesi sayesinde, halkın hayat standardı yükselmesi ve satın alma kabiliyetinin artmasıyla bu mahzurun kısmen ortadan kalkacağı kanaatindedir. Bundan başka ilerledikten sonra ihtiyaç fazlası olan mallar da Türkiye'nin dostlarına ve Balkanlardaki komşulara satılacaktır.

Bu ümitler tahakkuk da etmese bile istiklâlin pahasını kim yüksek bulabilir?

YORUMLAR

THE TIMES gazetesi çok nadir olarak özel ek yayımlar. 9 Ağustos 1938 günü yayımladığı Türkiye ile ilgili özel ek, Türkiye hakkında YURTDIŞINDA yayımlanmış en olumlu ve kapsamlı yapıttır. 2001 YILINDA Türkiye'de hiç bir kütüphanede yoktu!

British Library'ye kırk sayfa fotokopi için tam 112 Pound ödeyerek Londra'dan getirttim.

TBMM Kütüphanesinde 9 Ağustos 1938 tarihli gazete var ama eki yok.

THE TIMES, 40 sayfalık özel eki daha önceden posta ile Türk gazetelerine göndermiş ve aynı tarihte (9 Ağustos) tüm gazetelerimizin birinci sayfasında bu özel ek ile ilgili haber yayımlanmış. İstanbul gazeteleri 9 Ağustos'tan sonra birkaç gün özel ekten alıntılar yapmışlar. ULUS ise 18 gün içinde tüm yazıları Türkçeye çevirmiş (çevirmen: Nurettin Artam) ve İngilizce ekteki reklam bölümlerini çıkarıp 32 sayfa olarak 27 Ağustos günü okurlarına ücretsiz dağıtmış.

⁵ “Sterlin” sözcüğünün o tarihte kabul edilen dizgi biçimine dokunmadım.

DEVLET MADEN ENDÜSTRİSİ

BAKIR VE SAİR MADENLER

Yazan: C. L. Palmer

Türkiye’de devlet maden araştırma teşkilâtı, son senelerin en enteresan inkişaflarından biridir. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü maden araştırması için harikulade bir surette teşhiz edildiğinden madeniyata ait her türlü tetkikatı yapabilmektedir. Bu enstitünün gayesi, her türlü elverişli muhit şartlarını göz önüne alarak, en ziyade işletilmesi verimli olacak cevheri seçip bulmak ve bulmanın madeni organize etmek üzere Etibank’a devreylemektir.

Enstitü, icabında sondaj yapar ve tetkikat ve araştırmalarını bulunan maden damarının uzun müddet istihsale yetecek kadar olabilmesi ve bu suretle satılabilir ve dahilinde yapılacak fenni tesisatın masrafını itfa edebilmesi için derin yapar. Keza bu enstitü, madenlerin iptidai araştırmalarını bütün teknik manasıyla yapar, ilerideki ekonomik veriminin ne olacağını hesap eder ve sonunda çalışma neticesini, tamamlanmış bir maden etüdü olarak, Etibank’a devreder. Bundan sonra Etibank mühendisleri bu maden işletme projeleriyle tavzif edilirler ve bu projelerde, onlar, tecrübenin icabettirdiği değişimleri yaparlar. Bu usûl ile şimdiye kadar her türlü hassaları ölçülerek bulunan madenler şunlardır:

Gulman krom madenleri:

Takdire değer yüksek kalitesi olan bu krom madeni, yükselmiş ve uzunluğa gitmiş bir dağ silsilesinin kabuğunu teşkil etmektedir. Buradaki araştırmalar bize şu fikri vermektedir ki sathın altındaki zayıf çok mürekkep bir hale gelmiş damarlardan müteşekkil bir maden iskeleti önündeyiz, bu madenin üstünü saran yılankavi kaya tabakası; harici tesirlerle büyük itikâllere uğradığı halde, dahilindeki maden; hiçbir arızaya uğramamıştır. Bu tarzdaki maden teşekkülünün hakiki miktarını tahmin etmek güçtür; fakat şüphe yoktur ki senelerce devam edebilecek büyük bir krom stoku mevcuttur.

Krom madeni en yakın demiryoluna on üç millik havai vargellerle raptedilmiştir. Bu havai tel yolu gayet arızalı araziden geçmekte ve Ergani madenindeki aynı isimli madenin de bulunduğu dereye nihayetlenmektedir.

Keçiborlu kükürt madenleri

Tarihi Afyonkarahisar’ın yakınında, jenolojistleri şaşırtan ziya halinde bir teşekkül gösteren mürekkep tabiatlı kükürt madeni vardır. Bu maden milli ihtiyaç olan bağları kükürtleme ameliyesi için kâfi gelmektedir. İptidai ihraç ameliyesinin yerine modern cihazlar yerleştirilmektedir. Bu tesisat bittikten sonra istihsalin ziyade miktarda artacağı umulmaktadır.

Ergani bakır madeni:

Son zamanlarda pek az miktarda rastlanmakta olan bakır, bu maden sahasında tarihte iptidai ameliyelere sahne olmuş ve bu devirde yüksek dereceli cevherler tepelerin üstüne inşa edilen

küçük, iptidai fırınlarda eritilmiş ve gayri safi olarak elde edilen bakır develer sırtında denize kadar olan 35 millik mesafeye nakledilmişlerdir. Madenin civarı bu ameliyeler arasında kereste ihtiyacından dolayı fazla tahribata uğramış ve şimdi çıplak kalmıştır. Bu madenler, tarihteki Bağdat – Karadeniz kervan yolunun da üzerindedir. Zira bakır sahası Dicle sahillerinde bulunmaktadır.

İki sene kadar evvel Diyarbakır'a varan devlet demiryolu şube hattının buradan geçişi bu bakır madenlerini tekrar bütün ehemmiyetiyle dünya haritasında belirtmiş ve en modern teçhizatla cihazlanması için sarahat vermiştir.

Murgul ve Kuvarshane bakır madenleri

Bu iyice bilinen iki maden, evvelce Rus idaresinde bulunan ve sonradan arazi anlaşmasıyla yeni Türkiye'nin idaresi altına geçen sahada, Karadeniz sahiline yakın, güzel manzaralı Kafkasya'dadır. Murgul, gerek hafriyat gerek izabe bakımlarından modern tesisatla en fenni bir surette cihazlanmaktadır. Diğer taraftan Kuvarshane bakır madeni faaliyet halindedir ve kuyularından bakır çıkarılmaktadır.

Bu iki maden ve Ergani bir iki sene içinde çok ehemmiyetli miktar, bakır istihsal etmeğe başlayacaktır.

Bolgardağ'da kurşun, çinko ve altın madeni

Bu kadim maden Toroslar'ın ta göbeğindedir. Ve teşekkülü bakımından kendisine has vasıfları vardır. Büyük su kuvvetlerinin kazdığı oyuklar ve kireç taşlarının içinde hasıl olan mağaralar kısmi bir surette ve bazen de tamamen okside edilmiş mürekkep maden cevheriyle muhitten sürüklenerek doldurulmuş ve tekrar su kuvveti tarafından depo edilen bu maden etrafında yatmaktadır. Oldukça dolambaçlı bir ihraç ve eritme ameliyesine ihtiyaç gösteren bu maden meselemiz artık halli yaklaşmıştır. Bu maden yakında Türk maden endüstrisinin en kıymetli ve verimli mahsullerini verecektir.

Ereğli kömür madenleri

Büyük kömür havzasının en büyük kısmı geçenlerde Etibank tarafından devralınmış ve büyük mikyasta istihsalin artması için son model teçhizatla tesisatın yenileştirilmesine başlanmıştır. Jeolojik inkişaf bakımından birkaç safhada olan diğer kıymetli madenlerden biri de yüksek dereceli mıknatıs hassası kuvvetli Divrik demir madenleridir. Bu iki maden, en aşağı tahminle, Karabük'te milli çelik sanayine bir çok seneler için hammadde temin edecektir. Keza antimuvan ve gümüş – çinko madenleri daha iyi miktarda istihsali vaat etmektedirler.

Bu genç devlet sanayi, şüphesiz, birkaç sene içinde süratle genişleyecek ve bu geniş memlekette daha başka keşifler birbirini kovalayacaktır. Zira tarihi, siyasi ve iktisadi sebeplerle bu memleket pek az kazı görmüştür.

YENİ TÜRKİYE

MAKALESİ

ULUS GAZETESİ

15. YIL İLAVE KAPAK

B - ULUS GAZETESİ 15 İNCİ YIL ÖZEL EKİ 29 EKİM 1938

(Özel Ek 96 sayfadır. Aşağıda Sanayi ile ilgili bölümler verilmiştir)

İKTİSADİ ŞARTLARIN TANZİMİ

Plânlaşma:

Plânlaşma kelimesi, sanayileşmeye, yer altı servetlerimizin işletilmesine, cihazlanmaya son beş sene içinde büyük bir hız verilmiş olan Türkiye’de, en çok kullanılan bir tabir olmuştur. Cumhuriyet hükümeti yurdumuzda ilk merhalede kurulmasına lüzum gördüğü sanayi “birinci beş senelik plân” adı altında toplamış ve bunun 1934 mayısının sonunda tatbikine geçmiştir. Bu plâna giren sanayi şubeleri tesisat ve mütedavil sermayesiyle takriben 90 milyon liraya mal olmuş ve ondan evvel, senede aşağı yukarı 75 milyon lira vererek, hariçten almaya mecbur olduğumuz mamulleri bize yurdun içinde, kendi emeğimizle, imal etmek imkânını bahşetmiştir.

Şişe, sömük, kükürt gibi T. İş Bankasınca kurulmuş olanlar hariç, bu plâna giren diğer tesisleri Sümerbank yapmıştır. Birinci 5 senelik plânın müddeti henüz bitmeden 2 inci beş senelik bir plânın projesi hazırlanmış ve bir de 3 senelik bir maden plânı tertip edilmişti. Son zamanlarda ihracat mallarımızla ödenmek üzere İngiltere’den ve Almanya’dan alınması kararlaştırılan 175 milyon Türk lirasına yakın kredilerin bir kısmıyla bu plânlarımızın finansmanı kolaylaşmış olduğundan tatbik müddetleri kısaltılarak yeni bir şekle sokulmuştur.

Bu suretle bir: “İkinci 4 senelik plân” yapılmıştır. Bu plânın esası ikinci 5 senelik sanayi plânı projesiyle tevhit edilmiş (birleştirilmiş) olan 3 senelik maden plânıdır. ⁶

SÜMERBANK

Cumhuriyetin on beş yıllık icraatının bir bilânçosu çıkarılırken, bu müddet zarfında yoktan var edilircesine yaratılmış olan genç Türk endüstrisinin mevki ve ehemmiyeti bilhassa tebarüz ettirmek lâzımdır. Uzun asırlar bir ham madde ambarı ve mamul maddeler pazarı sıfatıyla Avrupa’nın ileri endüstri memleketlerine bir yarı sömürge vazifesi görmüş ve iktisadi bünyesi bu keyfiyete intibak ettirmiş olan Osmanlı imparatorluğu parçalandıktan sonra, büyük fedakârlıklar bahasına kayıtsız ve şartsız istiklâlini kazanan Türk milletini ve vatanını bu istiklâlin icaplarına uygun bir medeni ve mümeyyiz seviyeye çıkarmak işi karşısında bulunan inkılâp rejimi, endüstrinin Türk ekonomisinde oynaması lâzım gelen hayati rolü tam bir idrakte vaktinde kavradı. Fertlerin bu sahadaki çalışmalarını teşvik için elinden gelen hiçbir yardımı esirgememiş olan inkılâp hükümeti, acilen faaliyete geçmesinin iktisadi bünyemizin takviyesi için hayati ehemmiyeti olan bazı endüstri branşlarının doğrudan doğruya devlet eliyle kurulmasına karar verdi. **İşte Sümerbank, bu ihtiyacın doğurduğu bir müessese olmuştur. ⁷**

3 Haziran 1933 tarihinde Kamutay’ın kabul ettiği bir kanunla 20 milyon lira sermaye ile tesis edilen Sümerbank, Sanayi ve Maadin bankasının halefleri olan Sanayi ve Kredi Bankası ile Sanayi Ofisi’ni çok daha geniş ve modern bir teşkilâtla istihlâf ediyordu.

⁶ Bkz: EK – 2/1

⁷ Vurgular benim

BAYAR HÜKÜMTİNİN

BİR YILI

20 milyon lira sermaye ile kurulan bankanın sermayesi, artan ihtiyaçlar nisbetinde, muhtelif tarihlerde Kamutay'ın kabul ettiği ek kanunlarla 80.5 milyon liraya iblâğ edilmiş bulunmaktadır.

Banka, kuruluşunda, selefleri olan müesseselerden İstanbul'da Hereke ve Defterdar yünlü dokuma fabrikalarıyla Beykoz deri ve kundura, Bakırköy bez fabrikası ve diğer muhtelif fabrikalardaki küçük iştiraklere tevarüs etmiş bulunuyordu. **Bütün bu fabrikalar ıslaha muhtaç bir vaziyette ve imalâtları çok düşük bir seviyedeydi.**

BEŞ YILLIK PROGRAM

Devlet, beş yıllık birinci endüstri programının tahakkukuyla Sümerbank'ı tavzif etmiştir. Bu beş yıllık program şu esasları ihtiva ediyordu:

- 1- Dokuma endüstrisi (Pamuk, keten, yün),
- 2- Maden endüstrisi (Demir, sömük, kömür, müştekkatı, bakır, kükürt)
- 3- Selüloz endüstrisi (Selüloz, kâğıt ve suni ipek)
- 4- Seramik endüstrisi (Şişe, cam, porselen)
- 5- Kimya endüstrisi (Zaçağı, klor, sudkostik, süperfosfat)

Sümerbank tarafından program mücibince kurulmuş olan fabrikalar şunlardır:

- 1- Bakırköy pamuklu mensucat fabrikası
- 2- Isparta gülyağı fabrikası (iştirak)
- 3- Keçiborlu kükürt fabrikası (Etibank'a devredilmiştir)
- 4- Kayseri bez fabrikası
- 5- İzmit kâğıt ve karton fabrikası
- 6- Bursa Merinos fabrikası
- 7- Gemlik suni ipek fabrikası
- 8- Ereğli bez fabrikası
- 9- Nazilli basma fabrikası

İnşa halindeki fabrikalar şunlardır:

- 10- Karabük demir ve çelik fabrikası
- 11- İzmit ikinci kâğıt ve karton fabrikası
- 12- İzmit selüloz fabrikası
- 13- İzmit klor ve sodkostik fabrikası
- 14- Malatya bez fabrikası
- 15- Zaçağı ve süperfosfat fabrikası
- 16- İstanbul seramik fabrikası

DOKUMA ENDÜSTRİSİ:

1934 yılında tamamiyle yenileştirilmiş olarak 300 tezgâh ve 10 000 işle modern ve büyük bir müessese halinde çalışmaya başlayan Bakırköy bez fabrikasından başka beş yıllık endüstri programı mücibince tesis edilip bugün faaliyet halinde bulunan fabrikaların sayısı üçtür. Bunların en büyüğü olan Kayseri bez fabrikası 16 Eylül 1935'de açılmıştır. Yalnız Türkiye'nin değil yakın şarkın da en büyük pamuklu fabrikası olan bu müessese 33 bin iş ve 1080 tezgâha maliktir. İmalâtı senede 30 milyon metre yahut beş milyon kilo (**166 gr/mt**) bezdir. 1937 nisanında açılmış olan Ereğli bez fabrikası 15 300 iş ve 300 tezgâhla çalışarak senede 600 bin kilo bez ve 600 bin kilo iplik imal eder. Aynı yılın ilkteşrininde açılan Nazilli basma fabrikası 29 500 iş ve 768 tezgâha maliktir. Senelik imal kapasitesi 1 800 000 kilo basmadır.

EKONOMİ

MAKALESİ ŞAKİR KESEBİR FOTOĞRAFI

Bu üç fabrikadan maada temeli 1937 mayısında atılan Malatya bez fabrikası 15 000 iş ve 432 tezgâhla çalışarak senede 790 bin kilo iplik ve 650 bin kilo bez imal edecek ve bilhassa şark vilâyetlerimizin ihtiyacını karşılamaya çalışacaktır. Bankaca teşkil edilen Malatya Bez ve İplik T.A.Ş. tarafından satın alınan Adana pamuklu fabrikası 7 000 tezgâha maliktir. Bunlardan maada 10 000 işlik diğer bir pamuklu fabrikasının daha şark vilâyetlerinden birinde kurulması için tetkikler yapılmaktadır.

	İş Sayısı	işçi adedi	Pamuk istihlâki senelik ton	Piyasaya iplik 1 000 kilo	bez 1 000 kilo
Kayseri bez fab.	33 000	4 500	5 500	-	5 000
Nazilli basma fab	29 500	2 400	2 000	-	1 800
Ereğli bez fab.	15 300	1 500	1 500	600	600
Malatya bez fab.	15 000	700	1 500	790	650
Bakırköy pamuklu fab.	10 000	900	1 400	-	1 000
Şakta kurulacak bez fab.	10 000	700	1 000	850	-
Malatya şirketi Adana pamuk fab.	7 000	500	1 000	-	200
TOPLAM	119 800	11 200	13 900	2 240	9 250

Bu sayfadaki cetvelden de anlaşılacağı üzere kurulmakta olan fabrikalarla birlikte Sümerbank pamuklu endüstrisi 120 bin işe malik 11200 işçi çalıştıracak bir kapasiteye erişmektedir. Senede memleket pamuk mahsulümüzün istihlâkine 13 900 ton gibi yüksek bir rakamla iştirak etmesi bu endüstrinin ehemmiyetini ve memlekette inkişaf etmekte olan pamuklu dokuma branşında gitgide daha kuvvetle oynayacağı rolün büyüklüğünü anlatmaya kâfidir.

Dokuma endüstri branşına malik bulunan Bursa Merinos (yün iplik) fabrikası Atatürk'ün yüksek huzuriyle 2 Şubat 1938'de açılmıştır. 16 340 işle çalışan bu fabrika senede 3 milyon kilo merinos ve yarikan merinos yapağısı istihlâk ederek bir milyon kilo taranmış iplik istihsal edecektir. Çok ince iplikler müstesna memleketin ihtiyacını karşılayacağı tahmin edilmiş olan bu rakam, istihlâkin artması üzerine ihtiyaca tekabül etmediğinden, fabrikanın karşılaştığı büyük rağbete cevap verebilmek üzere, önceden derpiş edildiği veçhile, genişletilmesine karar verilmiştir.

SELÜLOZ ENDÜSTRİSİ:

Selüloz endüstrisi branşından İzmit'te kurulmuş olan birinci kâğıt ve karton fabrikası 7 sonteşrin 1936'da açılmıştır. Senede 11 bin ton kâğıt imal eden bu fabrikanın açılış günü, memleketin artmakta olan ihtiyacını karşılamak üzere, aynı kapasitede ikinci bir kâğıt ve karton fabrikasının gene İzmit'te temeli atılmıştır. Bu fabrikaların ham maddesini temin etmekle beraber harp endüstrimiz için kıymetli bir kaynak olacak olan İzmit selüloz fabrikasının da aynı tarihte temeli atılmıştır. Memleket ihtiyacını karşılayacak bir kapasitede olan selüloz fabrikasıyla ikinci kâğıt fabrikası önümüzdeki yıl çalışmaya başlayacaklardır.

MADEN ENDÜSTRİSİ:

Beş yıllık endüstri programının maden endüstrisi branşına dahil olup Sümerbank tarafından İş Bankasıyla müştereken kurulan Keçiburlu kükürt fabrikası Etibank'ın teşekkülü üzerine bu bankaya devredilmiştir. Gene bu branştan Karabük'te Sümerbank tarafından 3 Nisan 1937'de temeli atılan ve Türk – İngiliz ekonomik işbirliği ilk mesut adımı teşkil eden Karabük demir ve çelik fabrikaları grupuna tahsis olunacak sermaye 22 milyon Türk lirasını bulacaktır. 1939 içinde faaliyete geçecek olan bu fabrikalar 450 bin ton maden cevheri, 400 bin ton kömür istihlâk ederek senede 180 ilâ 200 bin ton mamûl demir istihsal edecektir. Ayrıca bu demiri

TÜRKİYE

HARİTASI

çelik haline ifrağ edecek ve yarı mamûl hale koyacak mütemmim bir çok fabrikalar ve imalâthaneler de bu gruba dahil bulunmaktadır.

SERAMİK ENDÜSTRİSİ:

İstanbul'da kurulmasına karar verilen seramik fabrikasının plânları hazırlanmıştır. Fabrikanın tesisine başlanmak üzeredir.

KİMYA ENDÜSTRİSİ:

Kimya endüstrisi branşından Gemlik suni ipek fabrikası 2 Şubat 1938'de açılmıştır. Senede bin kilo suni ipek imal eden bu fabrikamız memleketin bu ihtiyacını tamamiyle karşılayacak mevkidedir. Tesisatı sipariş edilmiş olan klor ve sudkostik fabrikasının temeli İzmit'te atılmıştır. Gene bu branştan Zaçyağı ve süperfosfat fabrikasının teçhizatı ismarlanmıştır.

Ayrıca program harici olarak senede 90 bin ton imalâtta bulunacak bir çimento fabrikasının Sivas'ta kurulmasına başlanmıştır.

Bu izahat da gösterir ki, 1934 senesi mayısının sonlarında tatbikine başlanmış olan beş yıllık endüstri programı en büyük kısmı itibariyle fiilen tahakkuk ettirilmiş bulunmaktadır. Tesis işine girilmiş olan son fabrikaların da tamamlanmasıyla program, gözetilen müddet zarfında bütün teferruatıyla tahakkuk ettirilmiş olacaktır. Endüstri sahasında devlet kuruculuğunun ilk tecrübesi mahiyetinde olan birinci programın bu kadar büyük bir muvaffakiyetle sona erdirilmiş olması Türk gücünün yaratıcılığına yeni bir misal teşkil ettiği gibi devletin bu yüksek vazifeyi uhdesine vermiş olduğu Sümerbank'ın da vücudiyle iftihar edebileceğimiz bir yüksek teşekkül haline gelmiş olduğuna sarıh bir delildir.

EKONOMİK HAYATIMIZDA BANKANIN ROLÜ:

1937 hesap senesi sonunda Sümerbank'ın iştiraklerine tahsis ettiği sermaye yekûnu 18 368 587 lirayı fabrika ve mağazaların sabit ve mütedavil sermayesi yekûnu 18 827 070 lirayı ve yeni tesisleri için harcadığı miktar 18 312 084 lirayı bulmuştur ki, bu rakamlar. Sümerbank kanalıyla endüstri sahasına yatırılmış olan 55 407 741 liralık bir sermayeyi ifade eder. Bu miktarın her sene ve hatta her ay süratle artmakta olduğunu ilaveye hacet yoktur.

Son yıllarda milli ekonomi bünyemizde müşahede edilen müsait şartlar içinde Sümerbank'a merbut endüstriyel müesseselerin faaliyeti de, evvelki yıllara nisbetle daha ziyade inkişaf etmiş ve gerek milli piyasanın diriliği gerekse Sümerbank fabrikalarının artan faaliyeti tam bir müteakabiliyette birbirini takviye etmiştir. Sümerbank ve fabrikaları kanalından milli piyasalara ham madde, işletme malzemesi, iş ücreti ve maaş şeklindeki tediyeatın yekûnu 1936'da 6198 000 liradan 1937'de 9 551 700 liraya yükselmiştir. Bu yükselişin piyasamıza getirmesi lâzım gelen canlılığı ve her türlü halk tabakalarının alım kabiliyetinde vücutte getireceği fazlalığı izaha hacet yoktur. Sümerbank ve müesseseleri tarafından devlete vergi olarak tediye edilen yekûnu da 1936'da 3,7 milyon liradan 1937'de % 16 tezayütle 4,3 milyon liraya çıkmıştır.

*

T.C. MERKEZ

BANKASI

CUMHURİYETİN EN ESKİ ENDÜSTRİSİ ŞEKER NASIL BAŞLADI VE GELİŞTİ?

Türkiye’de şeker sanayii de cumhuriyetin yarattığı istihlal şubelerinden biridir. Şeker gibi vücudun kömürü mahiyetinde olan en mühim bir gıda maddesini kendi hudutları içinde yetiştirmemenin ve yabancı memleketlerden ithal etmek mecburiyetinin ne demek olduğunu cihan harbi esnasındaki şeker sıkıntısını, şeker kıtlığını, şeker ihtikârını ve bundan doğan felâket ve acıları tatmış olanlar daha iyi taktir ederler. Yediği buğdayın bile bir kısmını yabancidan satın almak mecburiyetinde kalmış olan saltanat rejimi, hiç şüphesiz ki şeker sanayii gibi gayet mürekkep ince bir zirai endüstri şubesini kuramazdı. Buna yalnız kapitülasyonların mevcudiyeti mâni değildi. Aynı zamanda, o zaman zihniyetimi, seviyemiz, iktidarımız da müsait bulunmuyordu. Bir memlekette endüstri hayatının teessüs edebilmesi için yalnız gümrük istiklaline mâlik olmak ve lâzım gelen makine ve sair tesisatı getirip kurmak kâfi değildir. Endüstrinin icap ettirdiği bir zihniyet, bir seviye ve bir kabiliyet derecesi vardır ki, bu mânevi sermayenin mevcudiyeti, teknik ve maddi teçhizattan daha mühimdir. İşte Cumhuriyet Türkiyesinin sanayileşme hamlesindeki muvaffakiyet ve kabiliyetini en canlı bir tarzda isbat eden şey, şeker sanayiimizdir.

Çünkü mevzuun çeşitliliği, karışıklığı ve güçlüğü bakımından en güç endüstri şubelerinden birinin şeker sanayii olduğunu iddiada hata yoktur. Çünkü şeker endüstrisi, aynı zamanda pancar ziraati de demektir. Şeker fabrikalarını kurarken, pancar ziraatini de beraber düşünmek zarureti vardır. Pancar ziraati ise, türk köylüsü için yepyeni bir ziraat şubesidir. Şeker sanayinde muvaffak olmak demek, pancar ziraatinde de muvaffak olmak demektir.

Bir memlekette ham maddesi olmayan diğer sanayi şubeleri kurulabilir. Mesela İtalya’da kömür ve demir cevheri yok iken, mütekâmil bir demir sanayi mevcuttur. Fakat hiçbir memlekette pancar ziraati olmadan şeker sanayi kurulamaz. Şeker endüstrisinin, diğer şubelerine benzemeyen bu ayrılığıdır ki, ondaki muvaffakiyetimizi umumiyetle sanayileşme hareketimizin muvaffakiyetine en büyük bir ölçü ve delil olarak almamıza saik olmuştur.

Pancarı yetiştirmek, ondan şeker yapmaktan daha zordur. Toprağın sürülmesinden, bakımından tutun da tohumun ekilmesine, yetişen pancarların muhtaç oldukları çeşitli muamelelere, hastalıklara , haşerelere karşı yapılması lâzım gelen mücadelelere, toplamaya kadar çok nazik ve ince bir ziraat şubesi olan pancar ziraatini Türk köylüsüne öğretmenin ne büyük ve kahramanca bir mesainin neticesi olduğuna işaret etmeğe, şeker endüstrimizin piyoniyelerine karşı tatlı bir borç telakki ediyoruz.

Türk köylüsü de bu yepyeni ve güç ziraat şubesine intibak hususunda göstermiş olduğu yüksek kabiliyetle eski ve asil bir kültür milleti olduğunu bir kere daha ispat etmiş bulunuyor. Bu yeni iş sayesinde pancar bölgelerinde çalışan köylülere pancar bedeli olarak şeker sanayinin teessüsü tarihinden bugüne kadar 30 milyon lira ödenmiştir.

Cumhuriyet rejimi, on beş senelik hayatında, daima yapılanın kâfi gelmediğine, daha fazlasını yapmak zaruretinin doğduğuna şahit olmuştur. Ekonomik, sosyal ve kültürel hayatımızın her sahasında gördüğümüz bu "kendini aşmak" hamlesine gene şeker sanayiimiz en güzel misallerden birini teşkil eder. Bugün Türkiye’de işleyen dört şeker fabrikamızın artık ihtiyacımıza kâfi gelmediğini görüyoruz. Şeker ithalâtımız 1926 senesinde yani daha henüz ilk fabrikamız kurulmadan önce 62 971 tonda. Bu 1935 senesinde 2 179 tona kadar düştü. Fakat bu sene gene 50 bin ton şeker ithal etmek mecburiyetinde kalacağız.⁸

⁸ 1938 Türkiyesi 50 bin ton şeker ithal edebiliyor, 1948 Türkiyesi edemiyor, şeker fiyatlarına zam yapıyor. Bkz 19 Eylül 1948 tarihli ULUS Gazetesi

ZİRAAT

BANKASI

Ne oldu da bu mecburiyet hasıl oldu? Fabrikalar işlemiyor mu? Pancar tarlaları ekilmiyor mu? **Hayır, yegâne sebep, Türk milletinin daha çok şeker yemeğe başlaması gibi tatlı ve sevinilecek bir hâdisedir.**

Türk milletinin şeker istihlâk kapasitesi, senede yüz bin tonu aşmıştır.

Bu aydın ve mutlu neticeyi, bir taraftan devletin şeker fiyatlarını ucuzlatma siyasetine diğer taraftan memleketimizde iş hacminin genişlemesi sayesinde milli gelirin artmasına ve alım kabiliyetimizin yükselmesine borçluyuz.

Türkiye, şekeri en ucuz yiyen memleketler arasında yer alıyor. Ve Balkan memleketleri arasında en çok şeker istihlâk eden memleket Türkiye'dir. **Bu vaziyet karşısında devlet, dört senelik ikinci sanayi plânına yeni dört şeker fabrikasını koymuştur.** (Vurgu benim)

Cumhuriyetinin onuncu yılında, Türkiye'de yedi senelik mazisi olan şeker sanayimiz üç fabrika ile çalışırken on beşinci yılı dört fabrika ile bitirmiş oluyoruz. **Yirminci yıla sekiz fabrika ile çıkacağız.**⁹

Böylelikle Büyük Şefimiz Atatürk'ün:

"– Memleketimizin her müsait mıntakasında şeker fabrikalarının çoğalması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini mühim hedeflerimiz sırasında tanınmalıdır."

tarzında tecelli eden yüksek direktifler yeni bir hamle ile tahakkuk safhasına girmiş bulunacaktır. Fakat o zaman da nüfusumuzun kemiyet ve keyfiyet bakımından artması, memleketimizde yeni, yeni fabrikaların kurulmasını zaruri kılacak ve Atamızın buyrukları şeker sanayimizin tarihinde daimi bir hamle kaynağı olarak yaşayacaktır.

ETİ BANK

Cumhuriyetin on beşinci yılını bir sevinçle kutlarken, yeni Türkiye'nin iktisadi kalkınmasında çok mühim bir vazifeyi üzerine almış olan ve ancak üç senelik bir ömre malik bulunan Etibank'ın başardığı işleri de gözden geçirmek çok faydalı ve yerinde bir hareket olur.

Filhakika bu milli müessesenin üç seneyi bile doldurmayan bir zaman zarfında yaptığı işler ve bilhassa âti için büyük bir ihtimamla hazırladığı teşebbüsler her Türkün göğsünü iftiharla kabartacak mahiyette olduğu gibi iktisadi inkişaf yollarına yeni girmiş bütün milletlerin gıpta nazarlarını celbedecek derecede ehemmiyetlidir.

Bütün hayatını, Türk milletini dünyanın en ileri ulusları arasına sokmak gayesine hasreden Atatürk, dahiyane bir görüşle, evvelâ, cihanı hayretlere boğan siyasi ve içtimai inkılâplar yapmış, sonra da, kültürel ve ekonomik sahalarda büyük inkişaf temin edecek çok esaslı programlar hazırlanmıştır. İşte birinci ve ikinci beş senelik iktisadi kalkınma plânları bu ana programın muayyen merhalelerinden başka bir şey değildir.

⁹ Türkiye 20 inci yıla da 25 inci yıla da 4 şeker fabrikası ile girdi. 60 bin ton şeker ithal edilemediği için şeker fiyatlarına zam yapılan yıl 25 inci yıldır: 1948. 30 uncu yıla (29 Ekim 1953) ise, 18 gün önce hizmete açılan 5 inci fabrika ile girdi: 11 Ekim 1953 günü üretime geçen Adapazarı şeker fabrikası.

TÜRKİYE

İŞ BANKASI

Cumhuriyet hükümeti, birinci beş senelik sınaî plânı hazırlarken dahili istihlâk maddeleri imal eden fabrikaları kurmak ve bu sahadaki iktisadi istiklâlimizi temin gayesini göz önünde tutmuş ve bu işi Sümerbank'a havale etmişti. Bu plânın muvaffakiyetle tatbiki, pamuklu, yünlü kumaşlarla diğer bir çok zaruri maddeler için her sene harice göndermek mecburiyetinde kaldığımız milyonlarca liranın yurt içinde kalmasına imkân bırakmış ve on binlerce vatandaşa geçinme vasıtası temin etmek suretiyle içtimai bakımdan da çok faydalı olmuştur.

İkinci beş senelik plân ise memlekette ağır sanayi doğurmak ve bilhassa her türlü sanayi için esas teşkil ettiğine şüphe olmayan maden sanayini kurmak gayesiyle tanzim edilmiştir. Hükümet, madencilik işini başarmak için iki mühim müessese kurmuştur: Etibank ve Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü. Enstitünün bütçesini İktisat Vekâletinin her sene verdiği tahsisat teşkil eder. Maden arayıp bulma ve bunların işletilmiye müsait olup olmadığını tetkik meselesi, büyük masraflar ihtiyarını istilzam eder ve çok defa büyük meblâğlar sarfedildiği halde arzu edilen neticeye varılmaz. Bu itibarla, hükümetin bu ilmi işi doğrudan doğruya devlet parası ile idare etmesi çok makul bir harekettir. Ticari mahiyette bir müessesenin, bu gibi neticesi şüpheli ilmî araştırmalarla işigal etmesi ekseriya zararı mucip olur ve hattâ müessesenin faaliyetini tatil etmesine sebebiyet verir.

Etibank'a gelince: Bu müessese, işletilmesiyle kâr temin edileceğine kanaat hasıl olan madenlerin kıymetlendirilmesi işiyle tanzif edilen ve tam manasiyle ticari zihniyetle hareket eden bir teşekküldür.

Etibank, 14 Haziran 1935 tarihinde Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen 2805 numaralı kanunla kurulmuş ve icap eden hazırlıkları bitirdikten sonra 7 Kanunuevvel 1935'de fiilen işe başlamıştır. Bankanın tesisinden maksat yurdumuzun toprak altı servetlerini kıymetlendirmek ve memleketi elektriğin nimetlerinden müstefit etme işini tatbik sahasına koymaktır.

Bankanın 20 000 000 lira olarak tesbit edilen itibari sermayesi şu suretle toplanır:

- 1- İktisat Vekâleti tarafından her sene verilecek tahsisat,
- 2- İtibarî sermaye tamamlanıncaya kadar hasıl olacak temettüün sermayeye katılması,
- 3- Madencilik ve elektrikçilik işleri yapmak üzere kurulmuş olan ticari müesseselerde devlete ait bulunan hisselerin Bankaya devri.
- 4- Terk edilerek veya diğer bir suretle devlete merbut müesseseler eline geçmiş veya geçecek olan maden istihracı imtiyazlarıyla elektrik istihsal, nakil ve tevzi imtiyazlarının ve bunlara bağlı bilumum menfaatlerin devri,
- 5- Her hangi bir sebeple devlete intikal etmiş ve yahut devlet tarafından icara verilmiş madenlerin getirmekte olduğu icar bedelleriyle kâr hisselerinin devri.

Bankanın faaliyet sahasına giren işler ise şunlardır: Her çeşit maden cevherleri alıp satmak, bunların alım satımına tavassut etmek; petrol ve müştaklarına ait maden ruhsatnameleri almak ve yahut bunların hisselerine tesahüp etmek, her türlü maden imtiyazlarıyla elektrik istihsal, nakil ve tevzi imtiyazları almak elektrik santralleri kurmak, elektrik işleriyle alâkası olan diğer bütün işleri yapmak, elektrik malzemesi imal edecek fabrikalar tesis etmek, elektrik levazımı ile elektrikçiliğe ait alât alıp satmak. Bundan maada bu işleri yapacak ticari teşekkülleri kurmak ve yahut Türkiye'de veya hariçte kurulmuş bu gibi müesseselere iştirak eylemek ve nihayet her nevi banka muamelâtı yapmak da Etibank'ın vazifeleri cümlesinden bulunmaktadır.

Bu kadar vasi ve mütenevvi işleri başarmak için derpiş edilen 20 000 000 lira kifayet etmediği takdirde, Banka, hükümetin teklifi ve umumi heyetin kararıyla, bu sermayeyi iki misline çıkarmak hakkına haiz olduğu gibi Vekiller Heyeti kararıyla tahvilât da çıkarabilir ve ayrıca 15

TÜRK TİCARET

BANKASI

seneye kadar vadeli istikrazlar da akdedilebilir. Ancak bunların tutarı 20 000 000 lirayı geçemez.

Şark Kromları:

Bankanın ele aldığı ilk iş kromdur. Bu kıymetli cevherimiz bütün dünyada tanınmakta ve aranmaktadır. Fakat, Ergani'ye 20 kilometre kadar mesafede bulunan meşhur Guleman madenleri Etibank'ın eline geçinceye kadar bu büyük zenginlikten lâyikiyle istifade edilememiştir. Banka, bu krom yataklarını en rasyonel bir şekilde işletmek için hemen faaliyete geçmiş ve pek kısa bir zamanda madenin randımanını mühim nisbette arttırmaya muvaffak olmuştur. Bu, sarp dağlarla dolu mıntakada nakliyat, evvelce deve ile yapılırken, serian bir yol açılmak suretiyle kamyonlarla yapılmaya başlanmış ve daha sonra da son sistem bir havai hat tesis edilerek en modern ve seri bir tarzda yapılmak yoluna girilmiştir. 18 kilometre uzunluğunda olan bu hat, teknik bakımdan çok ehemmiyetli bir mevzu teşkil etmekte olup yalnız Türkiye'nin değil belki bütün yakın şarkın en uzun havai hattı olmak gibi hususi bir kıymeti de haizdir. Banka memurlara ve ameleye mahsus sıhhi ve konforlu evler, barakalar ve kantinler inşa etmek suretiyle bu çıplak muhitte güzel ve sevimli bir medeniyet eseri meydana getirmiş bulunmaktadır. Etibank'ın, kendisini, yalnız sınaî işlerle uğraşan iktisadi bir müessese telâkki etmeyip, aynı zamanda sosyal bir rol oynamakla da mükellef addetmesi sayesinde umrana kavuşan amele ve köylü vatandaşlar zahmetli işlerini zevk ve neşe ile yapmaktadırlar. Bu gün, çadırdan kurtulmuş gürbüz ve çalışkan Türk işçilerini, gerek iş başında gerek istirahat zamanlarında görmek insana setaret ve manevi bir huzur verir.

1936 senesinde yarı iptidai vasıtalarla Guleman madenlerinden ancak 9 000 ton cevher ihraç edilebildiği halde 1937 yılında bu miktar 50 000 tona baliğ olmuştur. Fakat yapılan tesisat 100 000 ton cevherin kolayca sevkinin ve ihracını temin edecek vüsat ve ehemmiyettedir. Çelik ve kimya sanayi için pek lüzumlu olan bu cevherlerin gördüğü büyük rağbet, istihsalin, yakında azami haddine çıkmasını temin edecek gibi görünmektedir. 1936 senesinin son beş ayında 35 000 ton krom nakledilmiş, 1937 yılında ise 48 500 ton miktarında cevher satılmış ve bu ihracat memlekete 1 200 000 liraya yakın bir meblağın girmesini temin etmiştir.

Cumhuriyet hükümetinin, ham veya yarı mamul maden cevherleri ihracı suretiyle memlekete, bilhassa Milli Müdafaa ihtiyaçlarını karşılamak ve ikinci derecede, diğer ithali zaruri bazı maddeleri satın alabilmek için, döviz tedarik etmek hususunda takip eylediği siyaseti göz önüne getirecek olursak bu meblağın büyük bir yekûn teşkil etmekle beraber – istisgar edilmeyecek bir kemiyette olduğunu görürüz. Tam teçhizatla girilen 1938 senesinde ise yalnız bir ay içinde 987 000 lira değerinde 37 127 ton krom ihraç edilmiştir.

Bakır:

Etibank'ın eline aldığı diğer bir mühim bir iş de Ergani Bakır madenidir. **Bu madenin yarı hissesinden fazlası yakın zamanlara kadar Almanların elinde bulunuyordu.** Etibank bu hisseleri satın aldığı gibi diğer hisseleri de sahiplerinden hemen hemen tamamen satın almış bulunmaktadır. Bu gün, Ergani hisseleri % 95 nisbetinde Bankanın elinde toplanmış bulunuyor, denilebilir. Mezkûr madeni rasyonel bir şekilde işleterek istihsalâtını tezyit etmek gayesiyle, Etibank, şirketin 3 000 000 liradan ibaret olan sermayesini, 1 500 000 lira ilâvesi suretiyle 4 500 000 liraya iblâğ etmiştir. Hummalı bir surette çalışılan bu madende, mümkün olduğu kadar çabuk ve temiz istihraç yapabilmek için cevherleri örten büyük toprak yığınlarını kaldırmak icap etmiş ve 1937 senesi içinde son sistem kazma makineleri ile 270 000 ton miktarında toprak ve taş kaldırılmıştır.

EMLAK

BANKASI

Saf bakır elde etmek için yapılmakta olan büyük izabehanenin inşaatı ve bir taraftan tesisatın yerleştirilmesi çok ilerlemiş olduğundan 1939 yılı başlangıcında saf bakır akıtılmaya başlanabilecektir.

Kurulan izabehane 10 000 ton kadar saf bakır temin edebilecek hacimde yapılmaktadır.

Harp sanayinde büyük rağbete mahzar olan kıymetli bakırlarımızdan her sene istihsal edilecek bu 10 000 ton saf bakır mukabilinde yurdumuza girecek dövizi 3 000 000 Türk Lirası değerinde tahmin edebiliriz ki, bu da az bir para değildir.

Etibank'ın Almanlardan aldığı ikinci bakır madenimiz Anadolu'nun şimali şarkisinde Artvin vilâyeti dahilinde Kuvarshan mevkiinde kâindir. Banka bu metrûk madeni aldığı zaman, burası adeta tamamen muattal ve berbat bir vaziyette bulunuyordu. Mezkûr maden, Etibank işletmesi tarafından büyük masraf ve emeklerle yeni baştan ihya edilmiş ve ilk defa olarak 1937 yılının son aylarında saf bakır akıtılmıştır. Bu bakır Avrupa pazarları tarafından bir iki ay içinde çekilmiştir. 1938 senesinin ilk altı ayı zarfında yapılan istihsal ise 1 100 tonu tecavüz etmiştir ki, bunun kıymeti 300 000 lirayı bulur. Kuvarshan'daki tesisat senede 2 500 ton saf bakır istihsal edebilmek hesabı üzerine kurulmuştur.

Keskin Molibden madeni:

Maden sanayinde yüksek bir kıymete sahip olan molibden cevherinin memleketimizde mevcut rezervalarının kıymetlendirilmesi için de Etibank faaliyete geçmiş ve Ankara civarında Keskin'de kâin madenin metrûk tesisatını tamir ve ikmal edecek bu madeni faal bir hale koymuş ve molibden cevherinin konsantre halinde ihracına başlanmıştır. Çalışma hazırlıklarını 1938 senesi bidayetinde bitiren Keskin madeninde ilk altı ay zarfında 40 000 kiloyu mütecaviz konsantre maden istihsal edilmiş olup bunun kıymeti 50 000 Türk Lirasını geçmiştir.

Kömür:

Türkiye'nin en mühim toprak altı servetini teşkil eden maden kömürüdür. Akdeniz'i çevreleyen bütün memleketler arasında, Fransa istisna edilmek şartıyla, yegâne kömür memleketi Türkiye'dir denilebilir. Zira diğer memleketlerde kömür ya hiç yoktur, yahut kale alınmayacak kadar azdır. Mamafih, senede 35 milyon ton kömür istihsal etmesine rağmen Fransa, büyük bir sanayi memleketi olduğu cihetle, hariçten de pek mühim miktarda kömür getirmek mecburiyetinde kalır. Bu itibarla Türkiye, Akdeniz'de kömür ticareti bakımından çok büyük bir rol oynamaya namzettir. Bu itibarla vaziyeti nazarı dikkate alan Etibank, bu milli işi de kemali ehemmiyetle eline almıştır.

Kömür işinde başlıca üç nokta göz önünde tutulmuştur:

- 1- Kömür madenlerimizi millileştirmek,
- 2- Kömürü ucuzlatmak,
- 3- İstihsali arttırmak.

Bu üç gayeden birincisini temin için Zonguldak kömür havzasında çalışan müesseselerin her bakımdan en mühimi olan Ereğli Fransız şirketinin satın alınmasına teşebbüs edilmiş ve oldukça çetin müzakerelerden sonra son derece müsait şartlarla ve 3 500 000 lira bedel mukabilinde şirket ele geçirilmiştir. Bundan başka devletin sahip olduğu kömür ocakları hisseleri de bankaya devredilmiştir. Bu suretle Etibank kömür istihsalâtının en büyük kısmını elinde toplamış olup, bu mühim madenin hakiki ve yegâne nazımı rolünü oynayacak bir hale gelmiştir.

HALK

BANKASI

Cumhuriyet hükümeti, ormanları korumak maksadiyle, maden kömürünü ev işlerinde ve bilhassa teshin işinde kullanılan başlıca mahrukattan biri haline sokmak istediği cihetle, bu maddeyi ucuza mal etmek ve naklini kolaylaştırmak icap etmektedir. Filhakika, hükümetin bu hususu temin için aldığı tedbirler ve bilhassa Ankara'da açılan beynelmilel kömür sergisi çok müsmir bir propaganda vasıtası olmuş ve halk maden kömürünün, bir çok bakımdan faydalı ve elverişli olduğu kanaatini hasıl ederek kömürü oduna tercih etmeye başlamıştır. Bu iş, henüz başlangıç safhasında olmakla beraber, istihsalin tezyidinde oldukça amil olmuştur.

Kömür fiyatlarına gelince: Etibank işletmesinin, istihsali daha fenni ve ekonomik bir şekilde yapmak için aldığı tedbirler ve Cumhuriyet hükümetinin hususi müesseseleri sıkı bir surette kontrolü sayesinde bu işte de mahsûs derecede bir muvaffakiyet elde edilmiş ve fiyatlar diğer sanayi memleketleri fiyatlarıyla mukayese edilebilecek bir raddeye indirilmiştir. Fakat hedef bu kadarla iktifa etmeyerek, Türk kömürünün fiyatını, ihtiyacı olan her memlekete, rakipsiz ihraç edebilecek bir hadde indirmektedir. Bugün dahi, havza, yalnız mücavir memleketlere değil, Fransa gibi uzak diyarlara bile kömür sevkeder vaziyete girmiş bulunmaktadır.

İstihsal miktarı bankanın faaliyete geçmesiyle artmaya başlamış ve 1937 yılının son 7 ayında eski Fransız şirketi ocaklarından 471 050 ton kömür istihraç edilmiştir. Halbuki Fransız şirketinin bir sene evvel aynı aylara tekabül eden zaman zarfındaki istihsalâtı 400 000 tonu pek az aşabilmiştir.

Etibank, aynı devre içinde 1 900 000 liralık satış temin etmiştir. 1938 yılının ilk 6 aylık istihsali ise 390 000 tonu tecavüz etmiş olup bir sene evveline nazaran 60 000 ton kadar fazladır.

Etibank, bir taraftan kömür istihsalâtını fazlaştırmaya çalışırken, diğer taraftan üç senelik maden programına istinaden, çalışma şekillerini her gün biraz daha rasyonelleştirmeye ve sevkıyatı teshil edecek tedbir almaya da çalışmaktadır. Mezkûr program yurdumuza Karadeniz'de, her türlü modern vasıtalarla mücehhez bir kömür ve demir limanı kazandırmayı da istihdaf etmektedir. Teknik bir işletmenin icap ettirdiği mütekâsif bir istihsal sistemi sayesinde, randıman artıp zayıf azalacağı gibi, madenden limana nakil masrafı ile limanda vapurlara tahmil işi de bugünkü iptidai şekilden kurtarılarak bu cihetten de mühim tasarruf temin edilecektir.

Sanayileşme programının muntazam ve tedrici bir inkişafı tatbiki, memleket dahilindeki istihlâki arttırmasına rağmen, tesbit edilen faaliyet programına göre gene, her sene harice göndereceğimiz kömür sayesinde yurdumuza 5 000 000 liradan fazla kıymette döviz girmesi temin olunacaktır. Bu tahminler, bittabi, önümüzdeki en yakın yıllara ait olup kömürcülüğün ilerde bulacağı geniş inkişafı şimdiden tasavvur etmeye imkân yoktur.

Linyit:

Etibank memleketin linyit ocaklarını işletmek meselesi ile de esaslı surette meşgul olmaya başlamış olup Kütahya vilâyeti dahilindeki Değirmisaz ve Tavşanlı madenlerini, fenni bir sistemle işletmeye başlamış bulunmaktadır.

Pek zengin ihtiyatlara malik bulunan mezkûr ocaklardan, yakın bir zamanda, vasi bir istihsal temin edilerek büyük bir mıntakanın umumi çehresinde ehemmiyetli bir değişiklik vücade getirileceği şüphesizdir. Bundan maada orta Anadolu'da Seyit Ömer köyü civarında bulunan zengin linyit ihtiyatlarının da işletilmesi program dahilinde bulunmaktadır.

SÜMERBANK

SAYFASI

Kükürt:

Memleketimizin en mühim zirai ihracat maddelerinden birini teşkil eden ve tütünden sonra en çok para getiren matah olan üzümümüzün kükürde olan ihtiyacını herkes bilir. Fakat bu kükürdün, şimdiye kadar mühim meblağlar mukabilinde hariçten getirildiğini, belki, kimse, bilmez. Üzümümüzün maliyet fiyatında tesiri olan maddenin memleket dahilinde elde edilebileceği anlaşılınca, bu işi de Etibank, üzerine almıştır. Keçiborlu'da bir kükürt fabrikası kurulmak suretiyle işe başlanmış ve 1937 senesi zarfında her biri 50 kiloluk 70 bin torba kükürt istihsal edilmiştir.

1938 yılının ilk 6 aylık istihsalı ise 44 000 torbaya baliğ olmuştur.

Etibank'ın bu husustaki gayesi, memleket bağıcılığının muhtaç olduğu bütün kükürdü, yurt içinde temin etmek olup, buna yakın zamanda muvaffak olunacaktır.

Üç senelik maden plânı:

Cumhuriyet hükümeti son hazırladığı üç senelik bir maden plânının tatbikini de Etibank'a havale etmiştir. Bu plân mucibince işletilecek madenler Divriği demir, Bolgardağ altın ve simlikurşun, Keban simlikurşun ve Murgul bakır madenleridir.

Divriği demirleri:

Etibank bu plânın icaplarını yerine getirmek için evvelâ Divriği demir madenlerini acilen işletmeye başlamıştır. Mezkûr madende bulunan cevherin çok zengin tenörlü olduğu tahakkuk etmiş ve Karabük'te kurulan demir ve çelik fabrikasına lüzumu olan ilk maddeyi temin için hummalı bir faaliyete girişilmiştir.

Divriği demir cevheri yataklarındaki ihtiyat miktarı hakkında yapılmakta olan son tetkikler, kuvvetle ümit edildiği gibi, müspet netice verecek olursa, tesisat ona göre tevsi edilecek ve bu maden yalnız memleket ihtiyacını karşılamakla kalmayacak, başka memleketlere ham demir ihraç edilecek bir hale gelecektir.

Murgul bakır madeni:

Artvin vilâyeti dahilinde kain Murgul bakırları evvelce İngilizler tarafından işletilmekteydi. Fakat umumi harpte hemen hemen tamamıyla tahrip edilmiş bulunan tesisatın kâmilen tamir ve tecdidi icap ettiğinden mezkûr tesisatın yapılmasına başlanmıştır. Burada her sene 10 000 ton saf bakır dökebilecek hacimde büyük bir izabehane vücuda getirilmektedir.

Senevi 500 000 ton ham cevher istihraç edecek olan Murgul madeninin o muhitteki hayat standardını yükselterek mühim bir refah ve umran kaynağı olacağı şüphesizdir.

Ergani, Kuvarshan ve Murgul madenlerinde istihsal edilecek bakır mukabilinde memlekete, bugünkü piyasaya nazaran, her sene, 6 milyon liralık döviz temin edilecektir.

Üç senelik plâna dahil diğer madenlerin de işletmeye vazı için Banka hararetle bir surette çalışmaktadır. Bunlardan Bolkardağ'da, birkaç haftaya kadar faaliyete geçilmiş bulunulacaktır.

ETİBANK

SAYFASI

Çatalağzı limanı:

Hükümetin son dört senelik ekonomi plânına dahil bulunan limanlar inşası işinden, Zonguldak kömür havzası istihsalâtını ve Karabük demir mamulâtımızla diğer birçok maden cevherlerimizi ihraç edecek olan Çatalağzı limanının yaptırılması keyfiyeti de Etibank'ın uhdesine verilmiştir.

11 – 12 milyon lira sarfiyle İngilizlere yaptırılacak olan bu liman aynı zamanda 13 büyük gemiye süratle kömür tahmil edebilecek son sistem teçhizatla mücehhez olarak yapılacak ve limanda ayrıca her zaman 25 gemi barınabilecektir. Büyük ve çok faal bir kömür ve maden limanı olacak olan Çatalağzının memleketimizin iktisadi kalkınmasında çok feyyaz bir rol oynayacağına şüphe yoktur.

Çimento:

Hükümet, son aylarda aldığı bir kararla çimento işlerini de Etibank'a havale etmiş olup, banka, memleketin her gün artan çimento ihtiyacını karşılamak üzere icap eden tedbirleri almaya başlamıştır. Bu hususta gaye yurdumuzun muhtaç olduğu bütün çimentoyu memleket dahilinde imal etmektir.

Hükümet ayrıca mahrukat işlerini de Etibank'a havale etmiştir.

Hulâsa Etibank, Türkiye'nin bütün maden işlerinde nazım olmak rolünü muvaffakiyetle görmeye başlamış olup pek kısa bir zamanda kayda değer neticeler almış ve Türk madencilikinin temellerini rasın????? esaslara istinat ettirmiş bulunmaktadır.

Cumhuriyet Türkiye'sinin sınaî kalkınmasında en ağır yüklerden birini deruhte etmiş bulunan Etibank, memlekette iş yaratarak umran doğurmakta, işçinin hayat seviyesini, sıhhi ve içtimai bakımdan yükselterek, medeni bir hizmet görmekte ve bütün bunlardan başka yurdumuzun toprakaltı servetlerini bir döviz kaynağı haline sokarak ticaret muvazenesinde memleket lehine mühim nisbette amil olmaktadır.

İÇKİLERİMİZ

Devlet içki inhisarı, 927 senesinde işe başladığı zaman memlekette bugünkü manasiyle bir içki sanayi yoktu. Memlekete dışarıdan her sene 14 – 15 bin kilo kadar ispiro girer, düyunu umumiye idaresinin senelik raporlarında da tasdik edildiği gibi, bu ispirotaların büyük kısmı ile rakı, konyak gibi ispirotolu içkiler yapılırdı.

İçki imalâtı bilgiye, levazım ve tesislere dayanan bir iş addedilmediği için önüne gelen içki yapar, içkicilik harap bodrumlara, dükkân arkalarına, han köşelerine sığınmış bir tezgâh sanatı halinde devam edip giderdi. Ne imalâthaneler, ne de mamulât, hiçbir kontrole tabi değildi. İçkiler açık olarak satılırdı.

Tezgâhtan fabrikaya:

927 senesinde devlet inhisarı kurulup içki yapmak ve yaptırmak hakkının hükümete geçmesi üzerine içki işi bu bakımsızlıktan ve keşmekeşten kurtularak doğru yola girmiş oldu. Filhakika o tarihten sonra alınan müspet tedbirler sayesinde memlekette halkın sağlığını koruyan, müstahsille el ele hareket eden, tam manasiyle modern bir içki endüstrisinin temelleri atıldı.

BELEDİYELER

BANKASI

Devlet inhisarının ilk işi mamullerde nefasetle beraber sağlık ve temizliğin temini olmuştur.

İspirtodan rakı yapmak usulü tamamiyle terk olunmuştur. (Vurgu benim)

Paşabahçe fabrikası, idarenin muhtaç olduğu senede 30 milyon kilo somayı yapacak şekilde tadil edilmiş ve genişletilmiştir. Fabrika takdir ve imlâ tesisatı da son sene içinde üç misli büyütülmüştür. Bundan başka boşaltma ve yükleme işlerini ucuza ve kolaya çıkarmak için mükemmel bir rıhtım ve iskele yapılmış, derin bir de kuyu açılmıştır.

İdarenin soma imalâtı yeni ve ihraca elverişli olmayan üzüm ve incirlerimiz için geniş bir mahreç, bir sarf mahalli teşkil etmiştir. Devlet inhisarının kuruluş tarihi olan 927'den beri on sene içinde ilk madde olarak satın alınan üzüm ve incirlerin miktarı milyonlarca kiloya baliğ olmuştur. Bu hususta bir fikir verebilmek için 931 – 937 devresine ait rakamları gözden geçirmek kâfidir: Kuru üzüm 27 466 627 kilo; yaş üzüm 11 352 795 kilo; hurda incir 12 263 336 kilo.

Hususi amillerin imal ettikleri rakılar idarenin kimya laboratuvarlarında tahlil edilmekte saflığı tesbit olunmamış rakıların piyasaya çıkarılmalarına müsaade edilmemektedir.

Asri içkiciliğin lüzum gösterdiği bütün tedbir ve takyitlere riayet edilmek şartıyla saf ve nefis olarak yapılan bu rakılar ve diğer içkiler, tağşişe imkân bırakılmayan kapalı şişeler içinde satılmaktadır.

Türk şarabı:

Devlet inhisarı işe başladığı zaman şarapçılık müsait olmayan bir safhada bulunuyordu.

Memleketimizde şarapçılığın bir mazisi olduğunu ve bu sanatın tam bir vukuf isteyen ince bir fen haline gelmiş olduğunu takdir eden inhisarlar idaresi, dünyanın en mühim şarap memleketi olan Fransa'dan tanınmış mütehassıs getirtmekle işe başladı. Tetkikler ve yapılan tecrübeler neticesinde bağ bakımından şarap imalinde takip olunan bazı eski ve sakat usuller terk edilmek şartıyla Türkiye'ye mahsus bir tipte nefis şaraplar yapılmak kabil olduğu anlaşıldı.

Bu müsbet neticeye varıldıktan sonra, devlet inhisarı, kendileri için yeni olan bu işe her yıl Türk şarapçılarını modern sanatın bilgilerini öğretmeyi bir vazife bildi: Bu maksatla belli başlı bağ mıntakalarından biri olan Tekirdağ'ında fennin son teknik tekemmüllerini temsil eden örnek bir şarap fabrikası tesis etti.

Fransız mütehassısının kontrolü altında yetişen genç şarapçılarımız işe başladılar. Beklenen netice kendini göstermekte gecikmedi. Türk üzümü, özlü etinin en iyi hassalarını, rengini, lezzet ve kokulu usaresini, modern teknik vasitasiyle insan eli sürülmeden şaraba terk etti.

İnhisar şarabı tam manasiyle muvaffak olmuştur. Halkımızın yeni tanıdığı bu hakiki dereceli içkiye karşı gösterdiği rağbet az bir zaman içinde Tekirdağ şaraphanesinin kudretini aşmış, idareyi İzmir'de ikinci bir şaraphane kurmak mecburiyetinde bırakmıştır. Satışın gösterdiği artmada, fiyatların son seneler içinde ehemmiyetli surette ucuzlatılmış olmasının büyük tesiri vardır. İdare son seneler içinde İzmir'in kokulu misket üzümü ile nefis bir meyve şarabı yapmıştır.

DENİZBANK

SAYFASI

Likörler ve kanyak:

Devlet inhisarının memlekette tanıttığı hakiki içkilerden birisi de likördür. Bolluğu ve nefisliğiyle meşhur olan meyvalarımızdan çok güzel likör yapılabileceğini düşünen idare, hem memlekette bu hakiki içkileri tanıtmak; hem de Avrupa'dan yapılan ithalâtın önüne geçmek ve meyvalarımıza sarf mahalli temin etmek maksadiyle Şişli'de Mecidiye köyünde son sistem bir likör ve kanyak fabrikası kurmuştur.

Memleketimizin içki sahasındaki eksikliklerden birisi de tabii kanyaktı. Bu içki aynı zamanda sıhhi hususlarda da kullanıldığı için ispirtoya boya ve esans karıştırmak suretiyle yapılması ve satılması katiyen caiz değildi. Bu ciheti göz önüne alan idare şarap somasını takdir etmek ve Fransa'dan getirttiği limozin meşesinden yapılmış fıçılar içinde dinlendirmek suretiyle "tabii kanyak" adıyla bir içki yapmıştır.

EK – 2/1

4 SENELİK 3 NUMARALI PLAN

TÜRK TARİH KURUMU'nun, Prof A. Afetinan tarafından derlenen,

“TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN İKİNCİ SANAYİ PLANI 1936”

başlıklı yayınının adı *yanlıştır*, içeriği *eksiktir*.

Bu kitabın içeriği, İktisat Vekaleti'nin 20 – 24 Ocak 1936 tarihinde düzenlediği Endüstri Kongresi'ne kamu kuruluşlarının temsilcileri tarafından sunulan yatırım projeleri demetidir.

İktisat Vekâleti bu projeleri bir kitap haline getirerek 1936 yılının sonuna doğru Başvekâlete *taslak plan* olarak sunmuştur: “Proje halinde hazırlanmıştır”

1936 yılı eylül ve ekim aylarında İktisat Vekili Celal Bayar ve Maliye Vekili Fuat Ağralı Doğu ve Güneydoğu illerini kapsayan *uzun bir tetkik gezisi* yapmışlar ve Bayar gezi hakkındaki izlenimlerini “ŞARK RAPORU” başlığı altında Başvekâlete ve Cumhurbaşkanı'na sunmuştur, Aralık 1936.
(Bkz Demokrat TÜRKİYE Dergisi Sayı 16)

Şark Raporu'nun özeti, Şark vilâyetlerinin ekonomik açıdan ülkenin gerisinden kopma noktasına gelmiş olduğudur.

ATATÜRK 10 – 12 Haziran 1937 günleri Trabzon'da Bayar'ın ziyaret ettiği vilâyetlerin temsilcileri (valiler, belediye başkanları ve diğer) ile görüşmüştür.

ATATÜRK, 18.9.1937 akşamı Başbakan İsmet İnönü'den istifasını istemiştir. ATATÜRK, 1.11.1937 günü TBMM Açış Nutku'nda, yeni hükümetten *yeni bir plan* istemiştir. “1936 plan taslağını ilan edin” dememiştir.

Yeni plan; 1937 yılı aralık ayında yine ATATÜRK'ün talimatı ile hazırlanan üç yıllık madencilik planını (Bkz sh) da kapsayan, 1936 projelerinin büyük bir kısmını (tamamını değil) ve özellikle Doğu illerine yönelik *yeni* yatırım projelerini içeren ve “4 Senelik 3 Numaralı Plan” olarak tanımlanan, 16 Eylül 1938 tarihli bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi ekinde 17 Eylül günü ATATÜRK'ün onayına arz edilen ve ATATÜRK'ün *heyecanlanarak* onayladığı plandır.

Bu plan, Türk Tarih Kurumu yayınının içeriğinden önemli ölçüde farklıdır. Bu plan 31 Mart 1939 günü askıya alınmış ve devletin arşivlerinden çıkarılmıştır.

Elde kalan *tek belge* 18 Eylül 1938 tarihli Anadolu Ajansı haberidir. ULUS Gazetesi Anadolu Ajansı haberinin tamamını iki tam sayfa olarak vermiştir.

YORUM: Türk Tarih Kurumu ve Prof A. Afetinan'ın bu plan ile ilgili hatası bir çok bilim adamımızı yanıltmış ve çok sayıda yapıtta 4 Senelik 3 Numaralı Plan, Türkiye'nin 2. Planı olarak verilmiştir. Bu hata günümüzde de sürmektedir.

